

W. G. Sebald
Inelele lui Saturn

Colecția
Desenul din cover

W. G. SEBALD se naște într-o familie care avusese legături cu regimul nazist (tatăl face parte din Wehrmacht), lucru care avea să-l urmărească pe autor toată viața, și studiază în tinerețe literatură germană la Freiburg, pentru ca din 1966 să înceapă să lucreze ca profesor în Anglia, mai întâi la Universitatea din Manchester, apoi la nou înființata University of East Anglia, unde va preda timp de aproape trei decenii, până la moartea sa. Născut în 1944, spre sfârșitul celui mai mare război modern, și mort în 2001, în urma unui accident de mașină, W. G. Sebald era considerat, la sfârșitul vieții sale, un maestru atipic al prozei postbelice în toate țările în care fusese tradus, și majoritatea criticilor căzuseră de acord că opera sa marca momentul unei prefaceri revoluționare, dar discrete, a prozei europene. Succesul postum – deopotrivă critic, și de vânzări – pe care l-au avut operele sale, din care Editura ART publică azi una dintre cele mai iubite, n-a făcut decât să întărească și să confirme acest verdict.

Sebald a scris, pe lângă multe studii literare, doar patru romane: *Vertigo* (1990) *Imigranții* (1992), *Inelele lui Saturn* (1995) și *Austerlitz* (2001). Ultimul, considerat capodopera sa, urmează să apară tot la editura ART.

W. G. Sebald

Inelele lui Saturn

Traducere
din limba germană și note de
Vasile V. Poenaru

EDITURA
ART

Good and evil we know in the field of this world
grow up together almost inseparably.¹

John Milton, *Paradise Lost*

Il faut surtout pardonner à ces âmes malheureuses qui ont élu de faire le pèlerinage à pied, qui côtoient le rivage et regardent sans comprendre l'horreur de la lutte, la joie de vaincre ni le profond désespoir des vaincus.¹

Joseph Conrad
cătore Marguerite Poradowska

Inelele lui Saturn sunt compuse din cristale de gheață și, așa se presupune, din particule de praf meteoritic, care orbitează în jurul planetei în dreptul Ecuatorului, pe orbite circulare. Probabil că e vorba de fragmente ale unui fost satelit, care, aflându-se prea aproape de planetă, a fost distrus de către gravitația acesteia (-» Limita Roche).²

Enciclopedia Brockhaus

¹ Binele și răul, știm, cresc împreună pe câmpul acestei lumi într-un mod aproape inseparabil (John Milton, *Paradisul pierdut*).

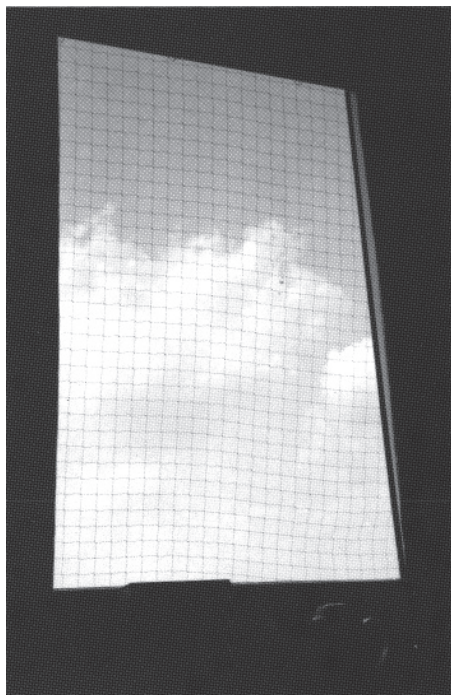
² Trebuie mai cu seamă să iertăm acele biete suflete care au ales să pornească în pelerinaj pe jos, care țin malul râului și privesc fără să priceapă ororile luptei, bucuria învingătorilor și disperarea profundă a învinșilor (în franceză, în orig.).

I

În august 1992, când zodia Câinelui se apropia de sfârșit, am pornit să bat cu piciorul comitatul Suffolk, din estul Angliei, în speranța că aş putea scăpa de golul ce se lățea în mine după ce terminam o lucrare mai mare. Această speranță mi s-a și împlinit până la un anumit punct, căci rareori mi s-a întâmplat să mă simt mai în largul meu ca atunci când hoinăream ore și zile în șir prin regiunile numai răzleț populate împrăștiate de-a lungul țărnelui. Pe de altă parte, însă, mi se părea acum că vechea superstiție că anumite boli ale cugetului și corpului se înfiripă în noi cu predilecție sub semnul Stelei Câinelui va fi având poate un temei. În orice caz, în perioada următoare am fost preocupat atât de amintirea frumoasei efuziuni cât și de cea a fiorului paralizant de care fusem cuprins în fața urmelor distrugerii care mergeau mult în trecut chiar și în acest ținut îndepărtat. Poate că de aceea am fost și internat exact la un an de la începutul călătoriei mele, într-o stare de imobilitate aproape totală, în spitalul din capitala provinciei, Norwich, unde m-am apucat apoi, cel puțin în sinea mea, să aștern pe hârtie paginile ce urmează. Mi-aduc aminte cu precizie cum imediat după internare am fost copleșit, în camera mea aflată la etajul al optulea al spitalului, de ideea că toate întinderile străbătute vara trecută s-ar fi strâns definitiv într-un singur punct orb și surd. Într-adevăr, din patul meu nu mai

era vizibil nimic care să țină de lume, tot ce vedeam era doar o bucată de cer spălăcit în cadrul ferestrei.

Dorința, pe care o resimțisem deja de câteva ori în cursul zilei, de a mă asigura de existența realității – care mă temeam că dispăruse pentru totdeauna – printr-o privire aruncată prin această fereastră de spital care era prevăzută în mod ciudat cu o plasă neagră, a devenit într-atât de puternică odată cu lăsa-rea întunericului, încât, după ce reușisem cu chiu, cu vai, ba târându-mă, ba răsucindu-mă, să alunec pe podea și să ajung de-a bușilea până la perete, m-am ridicat în ciuda durerilor pe care acest lucru mi le pricinuia, trăgându-mă cu greutate în sus de pervazul ferestrei. După aceea am stat sprijinit de fereastră în poziția crispată a unei ființe care se ridicase

pentru prima oară de la pământ, trecându-mi prin minte fără să vreau scena în care bietul Gregor¹ privește afară, din cabinetul său, amintindu-și confuz de sentimentul eliberator pe care i-l pricinuisese cândva privitul pe fereastră. Și tot așa cum Gregor nu mai recunoștea, cu ochii lui deveniți tulburi, liniștita Charlottenstraße, pe care locuia împreună cu ai lui de ani de zile, părându-i-se acum o pustietate cenușie, și mie orașul familiar care se întindea de la poarta spitalului până departe la orizont mi se părea cu totul străin. Nu-mi puteam închipui că se mai mișca ceva în amestecul de ziduri ce se învâlmășeau unele peste altele acolo jos, ci mi se părea că privesc de pe o stâncă o mare pietrificată sau o grămadă de dărâmături printre care masele întunecate ale garajelor se înălțau ca niște blocuri de stâncă. Nici picior de pieton la această oră ștersă de seară, în afară de o asistentă medicală care tocmai traversa gazonul dezolant din fața intrării spitalului, pregătindu-se să intre în tura de noapte. O ambulanță cu luminile pornite se deplasa, cotind încetitor pe străzile care duceau spre stația de urgență. Sunetul sirenei nu răzbătea până la mine.

De la înălțimea la care mă aflam, eram înconjurat de o lipsă aproape totală de sunete, adică de o tăcere artificială. Nu se auzea decât curentul de aer ce trecea peste țint, iar uneori, când și acest zgomot se

¹ Gregor Samsa este eroul principal al povestirii *Die Verwandlung* (*Metamorfoza*) de Franz Kafka, unul dintre autorii care l-au marcat puternic pe Sebald. Formularea „der arme Gregor“ (bietul Gregor) se prezintă mai întâi ca o aluzie voalată ce capătă contur (pentru cititorul avizat, care e familiar cu *Metamorfoza*) odată cu menționarea numelui străzii, prin care intertextualitatea devine evidentă, spulberându-se impresia de o clipă cum că ar fi vorba de vreo cunoștință personală de-a autorului.

stingea, îmi auzeam vâjâitul din propriile urechi, un vâjâit ce nu se potolea complet niciodată.

Astăzi, când încep să-mi trec notițele pe curat la mai bine de un an după externarea din spital, mă gândesc involuntar că atunci când eu priveam de la etajul al optulea orașul care se cufunda în amurg, Michael Parkinson mai era încă în viață în casa lui îngustă din Portersfield Road, preocupat probabil ca de obicei cu pregătirea unui seminar ori cu tratatul său despre Ramuz, căruia îi dedicase deja mulți ani de muncă. Michael bătea spre cincizeci de ani, era burlac și, cred eu, unul dintre cei mai nevinovați oameni pe care i-am întâlnit vreodată. Nimic nu era mai departe de el decât egoismul, nimic nu îl preocupa mai mult ca îndeplinirea datoriei sale, devenite din ce în ce mai dificilă din cauza situației cu care se confrunta în ultimul timp. Însă ce-l caracteriza mai mult decât orice era lipsă de nevoi pe care unii o vedeau învecinându-se cu excentricitatea. În niște vremuri în care majoritatea oamenilor trebuie să facă neconținut cumpărături pentru a supraviețui, Michael nu s-a dus practic niciodată la cumpărături. Purta pe rând tot timpul anului, de când îl știam, când o jachetă albastru-închis, când una stacojie, iar dacă mânecile erau uzate ori coatele erau roase cu totul, punea chiar el mâna pe ac și ață și își cosea un petec de piele. Se spunea despre el că își întorcea până și gulele de la cămăși. În vacanța de vară, Michael făcea în mod regulat, în contextul studiilor sale asupra lui Ramuz, plimbări îndelungi pe jos prin Wallis și Waadtland, uneori și prin Munții Jura sau prin Cévennes. Adesea, când se întorcea dintr-o astfel de călătorie sau când admiram seriozitatea cu care își făcea mereu treaba, mi se părea că își găsisse în felul lui norocul într-o formă de modestie care e de neconceput acum. Dar apoi, în luna mai a anului trecut, s-a

răspândit dintr-odată vestea că Michael, pe care nu-l mai văzuse nimeni de vreo câteva zile, ar fi fost găsit mort în patul său, întins pe o parte, înțepenit tot și cu niște ciudate pete roșiatice pe față. Ancheta judiciară a conchis *that he died of natural causes*¹, o concluzie la care eu am adăugat în sinea mea: *in the dark and deep part of the night*². Fiorul de groază care ne-a cuprins după moartea lui Michael Parkinson, survenită în mod neașteptat pentru toată lumea, a zguduit-o probabil mai rău decât pe toți ceilalți pe Janine Rosalind Dakyns, lector la Romanistică și celibatară și ea. Ba s-ar putea chiar spune că pierderea lui Michael, de care o lega un fel de prietenie din copilărie, a afectat-o atât de tare încât a fost și ea răpusă la numai câteva săptămâni de la moartea lui de o boală ce i-a distrus corpul într-un timp record. Janine Dakyns, care locuia pe o mică uliță din imediata vecinătate a spitalului, își făcuse studiile la Oxford, la fel ca Michael, și își însușise în timpul vieții o știință oarecum privată, lipsită de orice vanitate intelectuală, pornind întotdeauna de la detaliul obscur, niciodată de la ceea ce se arată vederii, o știință a literaturii franceze romanești a secolului al nouăsprezecelea, orientată mai cu seamă asupra lui Gustave Flaubert, scriitorul pe care îl prețuia de departe cel mai mult și din a cărui corespondență, întinsă pe mii de pagini, cita cu cele mai felurite ocazii lungi pasaje, stârnindu-mi întotdeauna mirarea. De altfel Dakyns, care atunci când își prezenta ideile era adesea cuprinsă de niște stări de entuziasm care aproape că te îngrijorau, încercase să pătrundă cu cel mai mare interes personal scrupulele scriitoricești ale

¹ *Că a murit din cauze naturale* (engleză, în orig.).

² *În partea întunecată și adâncă a nopții* (engleză, în orig.).

lui Flaubert, autor care cădea permanent pradă unei stări de teamă de a nu scrie ceva greșit, teamă ce îl făcea să rămână țintuit uneori săptămâni și luni în șir pe canapea, speriat că nu avea să mai fie în stare să scrie niciodată nici măcar o jumătate de rând fără a se compromite în modul cel mai penibil cu putință. În astfel de perioade, spunea Janine, nu numai că i se părea imposibil să mai scrie vreodată, ci, mai mult, era convins că până atunci scrisese numai erori și minciuni sfruntate dintre cele mai impardonabile și cu consecințe incalculabile. Janine afirma că scrupulele lui Flaubert și-ar afla temeiul în tâmpirea generală care avansa tot mereu, pe care el o observa și despre care credea că i-ar fi cuprins deja și propriul cap. Era o senzație de cufundare în nisip, ar fi spus el odată. Poate că din aceasta cauză, era de părere Janine, nisipului îi revine o importanță atât de mare în toate operele lui Flaubert. Nisipul, spunea ea, cucerește totul. Neconținut visele nocturne și diurne ale lui Flaubert ar fi fost străbătute de niște nori uriași de praf care se ridicau din câmpiile aride ale continentului african, luând-o apoi înspre nord, pe deasupra Mării Mediterane și a Peninsulei Iberice, spre a se lăsa în cele din urmă înapoi pe pământ, precum cenușa, deasupra grădinilor Tuileries, a vreunei suburbii a Rouen-ului ori a vreunui orașel de provincie de prin Normandia, și care pătrundeau în cele mai mărunte interstiții. Într-un grăunte de nisip din căptușeala unei haine de iarnă a Emmei Bovary, spunea Janine, Flaubert a văzut întreaga Sahara, iar fiecare firicel de praf cântărea pentru el la fel de mult ca întregul masiv Atlas. M-am întreținut adesea cu Janine despre felul în care vedea Flaubert lumea, discuțiile având loc pe la sfârșitul zilei, în biroul ei, pe care zăceau cu nemiluita notițe de prelegere, scrisori și scrieri de tot felul, de aveai impresia că te afli

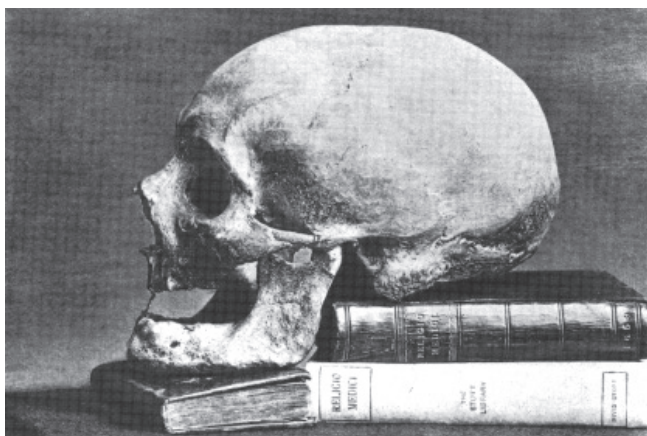
în mijlocul unui potop de hârtie. Pe masa de scris, punctul inițial de plecare respectiv de întâlnire al acestei ciudate răspândiri a hârtiei, se formase în decursul timpului un adevărat peisaj de hârtie care începuse să se prăbușească pe la margini, ca un ghețar care ajunge la mare, formându-se de jur-împrejur, pe podea, noi depuneri ce se deplasau la rândul lor imperceptibil către mijlocul încăperii. Janine fusese obligată deja de vreo câțiva ani de către teancurile de hârtie de pe biroul ei, ce creșteau neconținut, să se dea la o parte și să treacă la alte mese. Aceste mese, pe care se petrecuseră apoi procese similare de acumulare, reprezentau epoci ulterioare ale evoluției universului de hârtie al Janinei, cum ar veni. Covorul dispăruse și el de mult sub mai multe straturi de hârtie, ba mai mult, hârtia începuse să se ridice înapoi de la podeaua către care se tot prăbușea de pe la jumătatea înălțimii meselor, cățărându-se pe pereții care erau acoperiți până la pragul de sus al ușii cu coli de hârtie și documente prinse numai de un capăt cu câte o pioneză, care pe alocuri erau prinse unele peste altele în straturi groase. Și pe cărțile din rafturi se aflau în tot locul teancuri de hârtie, și toată hârtia aceasta aduna pe ea la orele înserării reflecția luminii ce se împrăștia, după cum se împrăștiasse înainte, m-am gândit eu odată, zăpada de pe câmpuri sub cerul nocturn de culoarea cernelii. Ultimul spațiu de lucru al Janinei a fost un scaun pe care îl mutase mai mult sau mai puțin în mijlocul camerei, pe care o vedeai șezând atunci când treceai pe lângă ușa ei mereu deschisă, ori stând aplecată înainte și mâzgălind ceva pe un suport de scris pe care îl ținea pe genunchi, ori aplecată pe spate și pierdută în gânduri. Când i-am spus odată ocazional că semăna, între hârtiile ei, cu îngerul din *Melancolia* lui Dürer, mi-a răspuns că dezordinea aparentă din lucrurile ei ar

reprezenta de fapt un fel de ordine desăvârșită sau care în orice caz tinde spre desăvârșire. Și într-adevăr știa să găsească îndeobște din prima tot ceea ce căuta în hârtiile, în cărțile ori în capul ei. Ea, Janine, a fost cea care a adus numaidecât vorba de renumitul chirurg Anthony Batty Shaw atunci când, la scurt timp după externarea mea din spital, mi-am început cercetările legate de Thomas Browne, care practicase medicina la Norwich în secolul al 17-lea și care lăsa-se în urmă niște scrieri ce nici că au asemănare. Dădusem pe atunci în *Encyclopedia Britannica* de o mențiune cum că în muzeul din Norfolk & Norwich Hospital s-ar afla în păstrare craniul lui Browne. Pe cât de neîndoielnică mi s-a părut această afirmație, pe atât de zadarnice au fost încercările mele de a vedea cu ochii mei craniul în locul unde până nu de mult zăcusem și eu, căci printre doamnele și domnii de la administrația actuală a spitalului nu era nimeni care să știe de existența vreunui astfel de muzeu. Nu numai că se uitau la mine fără noimă când le-am spus ce și cum, dar am avut chiar impresia că vreo câțiva dintre cei pe care i-am întrebat de muzeu mă considerau a fi un tip ciudat și pisălog. Treaba e însă că, după cum se știe, în vremea în care s-au introdus, în cadrul asanării generale a societății, așa-numitele spitale cetățenești, în multe dintre aceste clădiri se afla câte un muzeu, sau mai bine spus câte un cabinet al groazei unde se păstrau în recipiente cu formol și se prezentau uneori publicului copii născuți înainte de termen, avortoni, hidrocefali, organe hipertrofiate și altele. Întrebarea care se punea era unde ajunseseră chestiile astea. Cu privire la spitalul din Norwich și dispariția craniului lui Browne nu m-a putut ajuta defel nici Secția de Istorie Locală a Bibliotecii Centrale, care între timp fusese distrusă de un incendiu. Abia când Janine m-a pus în legătură cu

Anthony Batty Shaw s-a lămurit ceea ce voiam eu să aflu. După moartea sa, survenită în 1672, în ziua în care a împlinit șaiszeci și șapte de ani, Thomas Browne fusese înmormântat, după cum precizează Batty Shaw într-un articol care tocmai apăruse în *Journal of Medical Biography* și pe care mi l-a trimis, în biserica parohială St. Peter Mancroft, unde rămășițele sale pământești au rămas până în anul 1840, când sicriul a suferit daune în timp ce se pregătea o înmormântare aproape în același loc al corului, conținutul său fiind adus parțial la lumină. Ca urmare a acestui incident, craniul lui Browne și o buclă din părul său au ajuns în posesia medicului și prezbiterului Lubbock, care la rândul său a lăsat relicvele prin testament muzeului spitalului, unde puteau fi văzute până în 1921 sub o cupolă de sticlă special confecționată, alături de tot felul de ciudățenii anatomice. Abia atunci s-a dat urmare cererilor repetate ale parohiei St. Peter Mancroft de a se înapoia craniul lui Browne, și așa se face că aproape la un sfert de veac de la prima înmormântare s-a procedat, cu tot fastul, la o a doua înmormântare. În celebrul său tratat pe jumătate arheologic, pe jumătate metafizic, despre practica incinerării și a urnelor, Browne a făcut chiar el comentariul cel mai bun cu privire la rătăcirile ulterioare ale craniului său, și anume în locul în care scrie că a fi scurmat și scos afară din mormânt e o tragedie și o atrocitate. Dar cine poate ști, mai spune Browne, ce soartă le e hărăzită osemintelor sale și de câte ori vor fi ele înmormântate.

Thomas Browne a venit pe lume pe 19 octombrie 1605, tatăl său fiind negustor de mătase. Despre copilăria sa nu se știe mare lucru, și nici în descrierile vieții sale nu se spune mai nimic despre studiile de medicină pe care le-a efectuat după ce și-a luat diploma de Magister la Oxford. Singurul lucru care se știe

este că de la vârsta de douăzeci și cinci de ani până la vârsta de douăzeci și opt de ani a fost student la Academiile din Montpellier, Padova și Viena, care pe atunci se remarcă în domeniul științelor hipocratice, și că în cele din urmă a dobândit la Leiden, cu puțin înainte de întoarcerea sa în Anglia, titlul de doctor în medicină. În ianuarie 1632, în timpul șederii sale în Olanda, așadar într-o vreme când Browne era adâncit mai mult ca oricând în tainele corpului ome-

nesc, a avut loc la Amsterdamer Waagebouw o disecție a cadavrului pungașului Adriaan Adriaanszoon, alias Aris Kindt, care fusese spânzurat cu câteva ore înainte, pentru furt. Deși nu se indică nicăieri în mod explicit, este mai mult decât probabil că lui Browne nu i-a scăpat anunțarea acestei disecții și că a fost și el de față la acest eveniment spectaculos immortalizat de către Rembrandt în portretul făcut breslei chirurgilor, mai ales dacă e să luăm în considerare faptul că prelegerea de anatomie a doctorului Nicolaas Tulp, care avea loc în fiecare an în toiu iernii, nu numai că era

de cel mai mare interes pentru un student la medicină, dar, mai mult, reprezenta o dată importantă în calendarul societății vremii, societate care, după cum i se părea ei, ieșise din întuneric la lumină. Fără îndoială că acest spectacol dat în fața unui public plătitor care provenea din straturile superioare ale societății reprezenta pe de o parte o demonstrație a pornirii avântate către cercetare a noii științe, pe de altă parte însă era vorba, chiar dacă acest lucru ar fi fost negat cu vehemență, de ritualul arhaic al dezmembrării unui om, de chinuirea cărnii delincventului până dincolo de moarte, care continua să facă parte din registrul pedepselor ce trebuiau aplicate. Faptul că în cadrul prelegerii de anatomie din Amsterdam nu era vorba numai de cunoașterea temeinică a organelor interne ale trupului omenesc este sugerat de caracterul ceremonial al tăierii mortului, redat în celebrul tablou al lui Rembrandt intitulat *Lecția de anatomie a doctorului Tulp* – chirurșii sunt îmbrăcați în hainele lor cele mai bune, iar dr. Tulp are chiar pălăria pe cap – precum și de faptul că după efectuarea procedurii s-a ținut un banchet festiv, simbolic într-un anume sens. Dacă stăm astăzi în Maurithuis în fața tabloului pictat de Rembrandt cu ocazia disecției, care măsoară pe puțin doi metri pe un metru și jumătate, stăm în locul celor care au urmărit pe vremuri la Waagebouw procedura disecției, și avem impresia că vedem ceea ce au văzut ei: trupul verzui al lui Aris Kindt, zăcând în fața noastră, cu gâtul frânt și pieptul involburat în mod înfiorător, încremenit în momentul morții. Și totuși este îndoielnic să fi văzut de fapt cineva acest cadavru, căci arta anatomiei, care tocmai era în plin avânt pe-atunci, servea nu în ultimul rând la a face invizibil trupul vinovat. În mod semnificativ, privirile doctorului Tulp nu sunt îndreptate asupra corpului în sine, ci trec, ce-i drept, la mustață, pe lângă el, către

Atlasul de Anatomie deschis, în care corporalitatea înfiorătoare e redusă la o diagramă, la o schemă a omului, așa cum și-o închipuia anatomistul amator René Descartes, care era și el de față la Waagenbouw în acea dimineață de ianuarie. După cum se știe, Descartes afirmă într-unul dintre capitolele principale din *Istoria supunerii* că trebuie să facem abstracție de carnea cea de nepătruns și să privim mașina care e deja dispusă în noi, ceea ce poate fi pe deplin înțeles, utilizat în întregime pentru muncă și reparat ori aruncat în caz de defectiune. Direcționarea ciudată a atenției privitorilor dincolo de trupul

care doar era expus în mod public merge de altfel mână în mână cu faptul că mult lăudata apropiere de realitate a tabloului lui Rembrandt se vedește a fi înșelătoare atunci când te uiți mai atent. Căci, în ciuda rânduinelilor statornicite, disecția reprezentată aici nu începe cu deschiderea abdomenului și îndepărtarea măruntaielor, care intră primele în stare de putrefacție, ci (ceea ce indică poate de asemenea că este vorba de un act punitiv) cu disecarea mâinii care s-a făcut pasibilă de pedeapsă.